

SIMBOLNE PLASTI TRIGLAVA

Najvišja gora v Julijcih je postala obči simbol slovenstva v zadnjih dveh stoletjih

Kar je gora Ararat za Armence, Fudžijama za Japonce ali Olimp za Grke, to je Triglav za Slovence - namreč prvovrstni simbol, ki združuje, krepi in prispeva k nacionalni samozavesti tistih, ki v njem razpoznavajo svojo povezanost s kulturo in političnimi interesi naroda. Takšne vloge pa nacionalni simboli običajno ne dobijo v kratkem času, temveč skozi dolgotrajnejše zgodovinsko dogajanje, v katerem ljudje vanje 'odložijo' za svoj narod pomembna dejanja, pomene in vrednote.

Ime gore *Triglav* je bilo glede na danes znane zgodovinske vire prvič zapisano l. 1452, in sicer verjetno v obliki *Terglau*. Tako in podobno (*Terglou...*) so ime gore zapisovali do konca 18. stoletja (in še čez), ko so v Zoisovem krogu v duhu prizadevanj za kranjsko oz. slovensko kulturo in knjižni jezik začeli ime gore zapisovati v obliki *Triglav*. Od tod izhaja, da ime pomeni *gora s tremi glavami ali vrhovi*. Vendar se zastavlja vprašanje, ali je takšen tudi prvotni pomen, iz katerega je ime nastalo. Pomisleki koreninijo v podobnih keltskih gorskih imenih, v morebitni povezavi s slovanskim bogom Triglavom in v tem, da gora Triglav nima treh vrhov, temveč dva (vtis treh vrhov nastane pri pogledu nanjo iz nekaterih smeri).

Slovani so po naselitvi v te kraje od staroselcev prevzeli nekatera imena za reke, hribe, naselja - so mar prevzeli tudi ime za goro Triglav? Glede na to, da so se v valižanskih gorah v Veliki Britaniji ohranila imena, ki zvenijo podobno kot Triglav (*Trigfylchau*, *Trigvulcaugh* ipd.) obstaja vsaj nastavek za zgornjo domnevo - vendar pa trdnega pojasnila v zvezi s tem verjetno ne bomo nikoli dobili. Enako kot tudi ne odgovora na vprašanje, ali je gora Triglav dobila ime po enako imenovanem *slovanskem bogu* (mimogrede, tudi Kelti so častili svojega troglavega boga). Domnevo o slednjem je l. 1791 prvi zapisal *Anton Tomaž Linhart* v svojem *Poskusu zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije*. Kasnejša raziskovanja dediščine alpskih in panonskih Slovanov so navrgla le malo gradiva, po katerem bi bilo moč sklepati, da je bilo božanstvo z imenom Triglav nekdanje znano tudi v teh krajih. Med takšna gradiva spada npr. Solnograški urbar iz l. 1322, ki omenja posesti pri Ptujju "v bližini kamna Triglav" (v latinščini "prope lapidem Terglev"). Sploh pa se omenjena raziskovanja (zaenkrat) niso dokopala do gradiv, s katerimi bi lahko potrdili, da je naša gora Triglav dobila ime po bogu tega imena. Boga Triglava so sicer častila nekatera plemena Slovanov, živeča ob Baltiku in reki Labi. Po pisnih virih iz 12. stoletja je bil "deus Triglous" eden od bojevitih bogov - kakor pač prenekateri drugi bog, ki je Polabskim Slovanom vlival pogum spričo franko-germanskih osvajalnih in genocidnih vojaških pohodov nadnje, vodenih v imenu širjenja krščanske vere med pogane. Glede vplivov krščanstva velja omeniti tezo zgodovinarja *Henryka Lowmianskega*

iz katoliške Poljske, da je Triglav pri Polabskih Slovanih sekundarno božanstvo, nastalo po zgladu oz. kot interpretacija *krščanske svete trojice*. Zanimivo je, da na takšen sklep posredno navaja tudi neka stara srbska obredna oz. ljudska pesem, ki omenja boga Triglava.

Vrnimo se k naši gori Triglav. O njej so začeli več govoriti v drugi polovici 18. stoletja, ko se je po prvih izpričanih vzponih na Triglav (v l. 1778 in kasneje) povečalo zanimanje za ta del gorskega sveta. Gorniško, znanstveno, pesniško in drugo ukvarjanje s tem na novo odkritim, navdušujoče lepim delom dežele Kranjske je ob nastopu slovenskega narodnega preporoda sprožilo simbolno povezovanje Triglava s Kranjsko, njenimi posebnostmi in njeno 'domačo', t. j. slovensko kulturo. Mecen slednje, baron *Žiga Zois*, je v tem duhu l. 1795 ob smrti A. T. Linharta v pismu Valentinu Vodniku navedel Triglav kot pglavitni označevalni pojem, nanašajoč se na pesnika, ki piše v kranjščini (slovenščini) - za razliko od tistih piscev namreč, ki pišejo v nemščini ali latinščini. Zois in Vodnik sta imela v kontekstu takratnega razsvetljenskega občudovanja narave do Triglava več kot zgolj spoštljiv odnos. Zois je pisal o "starem, častitljivem Triglavu", Vodnikov navdih za pisanje pesmi v slovenščini je povezoval s "Triglavsko muzo", Vodnikove pogumne gorske vzpone v bližino Triglava pa opisoval kot "težavno romanje k Velikemu Bogu in k Malemu Triglavu". *Valentin Vodnik*, prvi večji slovenski pesnik, katerega stalna želja je bila "krajnski jezik čeden narediti", je v svoji najzrelejši, domoljubni in narodno zavedni pesmi *Moj spomenik*, napisani okoli l. 1815, svojo domovino označil s tremi toponimi: Savo, Ljubljanskim poljem in Triglavom - pri tem je slednjemu pripisal osnovni vir za svoj (slovenski) pesniški navdih. Dve desetletji kasneje je v prostor pod "glavo trojno snežnikov Kranjskih siv'ga poglavarja" *France Prešeren* postavil prizorišče svoje najpomembnejše pesnitve *Krst pri Savici* - in s tem posredno povezal Triglav s ključnimi temami, zadevajočimi zgodovino slovenskega ljudstva in naroda (pokristjanjenje in krščanstvo, nadoblast tujcev).

Tudi v naslednjih desetletjih je Triglav ostal označevalec slovenskosti bolj ali manj v relativno ozkih, predvsem kulturnih krogih. V času protifevdalne revolucije oz. pomladi narodov (l. 1848) in kasnejših slovenskih taborov (1868 – 1871) Triglava ni bilo med političnimi simboli Slovencev. Njegova narodno simbolna vloga pa je sčasoma naraščala. Tako si je npr. *slovensko študentsko društvo*, ustanovljeno l. 1875 v Gradcu, nadelo ime *Triglav*. Delovalo je na narodni podlagi in se izogibalo političnim ter verskim vprašanjem. V zadnjem desetletju 19. stoletja se je zlasti na širšem gorskem območju okoli Triglava razvil *odpor Slovencev zoper vdiranje Nemcev v naše gore* in njihovo načrtno germanizacijo tukajšnjega gorništva. Duhovnik, planinec in skladatelj *Jakob Aljaž* je prav v teh letih pomembno prispeval k utrjevanju slovenskosti Triglava in okolišnjih gora (postavitev *Aljaževega stolpa* na vrhu Triglava v l. 1895, uglasbitev in objava domoljubne pesmi *Matije Zemljiča* z naslovom *Triglav* v l. 1900). Slikar in ilustrator *Maksim Gaspari* je l. 1904 v okviru svojega propagandnega delovanja, usmerjenega v bujenje narodne zavesti, izdelal razglednico "Iz naroda za narod", na kateri je slovensko ozemlje upodobil s tremi ključnimi prostorskimi identifikatorji: Triglavom, Ljubljanskim gradom

in Jadranskim morjem. Pesnik *Oton Župančič* je v svoji pesnitvi *Duma*, napisani v letih 1904 – 1908, domovino označil s Triglavom in Karavankami kot poglavitnima toponimoma. Nagrobnik njegovim trem literarnim sopotnikom iz t. i. slovenske moderne (*Cankar, Kette, Murn*), ki ga je l. 1924 v Ljubljani zasnoval arhitekt *Dušan Grabrijan*, je v vrhnjem delu oblikovan tako, da ponazarja stilizirano silhueto Triglava. Gibanje za Majniško deklaracijo (1917 - 1918), s katerim so Slovenci množično zahtevali samostojno državo jugoslovanskih narodov v Avstro-Ogrski in konec takratne vojne, v svoji politični ikonografiji ni uporabljalo Triglava. Vendar deklaracijski znak v podobi bršljanovega lista spričo svoje trokrate oblike danes lahko vzbudi bežno asociacijo na stilizirano podobo Triglava.

V Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev in kasnejši Kraljevini Jugoslaviji izobešanje slovenske narodne zastave ni bilo dovoljeno. Morda je to poleg uvedbe šestojanuarske diktature l. 1929, s katero si je oblastne pristojnosti prisvojil takratni srbski oz. jugoslovanski kralj Aleksander I., pripomoglo k temu, da je arhitekt *Jože Plečnik* dal podobo *novemu slovenskemu grbu*, namreč tistemu z abstrahirano podobo Triglava in šesterokrako zvezdo nad njim. Plečnik je ta grb dal izklesati l. 1934 na kamniti plašč kipa Marije oz. Matere Božje, ki stoji pred župno cerkvijo na Bledu. Ob tem velja omeniti, da je bila v letih okoli 1930 na vrhu naslovnice ilustrirane tedenske priloge časnika *Slovenec*, osrednjega katoliškega političnega lista, na risbi upodobljena idealizirana pokrajina s *Triglavom* in okolišnjimi gorami na sredi ter s cerkvico in razpelom ob strani. Takšni izrecno politični rabi Triglava kot slovenskega simbola je sledila sorodna in neprimerno bolj množična raba v času 2. svetovne vojne. *Osvobodilna fronta slovenskega naroda (OF)* je namreč svoj odpor proti okupatorjem in proti protagonistom prejšnjega, do podrejenih družbenih slojev krivičnega družbenega reda, v drugi polovici l. 1941 simbolno označila z grafično povezavo stilizirane silhete Triglava, kratice OF in peterokrake zvezde. Ob tem je zanimivo, da je Triglav (skupaj s tremi šesterokrakimi 'celjskimi' zvezdami) kot svoj znak uporabljala tudi *Slovenska zaveza*, v letih 1942 – 1943 vrhovni politični organ slovenskih protirevolucionarnih strank in skupin. Podoba Triglava je iz znaka OF z nastankom FLR Jugoslavije in v njenem okviru *LR Slovenije* l. 1947 prešla tudi v *prvi slovenski državni grb*. Štiri desetletja kasneje si je tudi *Odbor za varstvo človekovih pravic*, ki je nastal *ob procesu proti četverici* l. 1988, za svoj znak izbral silhueto Triglava (s peterokrako zvezdo nad njim), ki pa je bil za razliko od nekdanje kratice OF tokrat povezan s kratico JJ (= Janez Janša). Spričo tega, da so odborniki kot nasprotniki sodno-pravnih prijemov Jugoslovanske ljudske armade svoje delovanje simbolno povezovali s podobo Triglava, ni nenavadno, da je le-ta v l. 1991 (p)ostala poglavitna sestavina *državnega grba nove, samostojne Republike Slovenije*.

Zgornji prikaz pomenov, ki so bili skozi zadnjih nekaj več kot 200 let pridani gori Triglav, njenemu imenu in/ali stilizirani podobi, kaže, da so raznolike generacije Slovenk in Slovencev v Triglav skozi to dolgo obdobje zaporedoma projicirale svoja *narodno zavedna, kulturna, buditeljska, samobitna, obrambna, politična in državotvorna hotenja ter dejanja*. Še zlasti izrazito je do povezovanja med temi hotenji in Triglavom prihajalo v zadnjih sedmih desetletjih

ob zgodovinsko prelomnih in za slovenski narod težavnih dogajanjih. Sklenemo lahko, da je v Triglavu kot simbolu zapopadena večina od pomembnega in ključnega, kar zadeva slovenski narod v obdobju od njegovega samozavedajočega se formiranja konec 18. stoletja do danes. Prav zato je Triglav ob slovenski narodni zastavi upravičeno naš poglavitni, hkrati pa pomensko zelo slojevit in bogat nacionalni simbol. S svojo geografsko konotacijo oz. označevanjem slovenskega ozemlja in s svojim slovenskim ter jezikovno slovanskim imenom hkrati izpričuje tisto, kar se je skozi zgodovino izkazalo kot osnovno za formiranje slovenskega naroda in kasneje njegove države: slovenski jezik in ozemlje, na katerem je ta (bil) v uporabi.

Uporabljena literatura:

- Bezljaj, France. *Etimološki slovar slovenskega jezika, Prva knjiga A - J*. Izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik. Založila Mladinska knjiga, Ljubljana, 1977.
- Dolinar, Ksenija, Knop, Seta (urednici). *Leksikon Cankarjeve založbe*. Cankarjeva založba, Ljubljana, 2002.
- Janež, Stanko, Ravbar, Miroslav. *Pregled slovenske književnosti*. Založba Obzorja, Maribor, 1965.
- Javornik, Marjan (glavni urednik). *Enciklopedija Slovenije*. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1987 – 1999.
- Kos, Janko. *Marko Pohlin, Žiga Zois, A. T. Linhart, Valentin Vodnik - Izbrano delo*. Zbirka Naša Beseda, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana, 1970.
- Kučan, Ana. *Krajina kot nacionalni simbol*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 1998.
- Kugy, Julius. *Pet stoletij Triglava*. Založba obzorja, Maribor, 1979.
- Lovmjanjski, Henrik. *Religija Slovena*. Biblioteka XX vek, Beograd, 1996.
- Ovsec, Damjan J. *Slovanska mitologija in verovanje*. Domus, Ljubljana, 1991.
- Prešeren, France. *Poezije in pisma*. Uredil Anton Slodnjak. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1964.
- Rozman, Franc, Melik, Vasilij, Repe, Božo. *Zastave vihrajo : Spominski dnevi in praznovanja na Slovenskem od sredine 19. stoletja do danes*. Modrijan, Ljubljana, 1999.
- Šavli, Jožko. *Slovenija, podoba evropskega naroda*. Založba Humar, Bilje, 1995.
- Švajncer, J. Janez. *Znak Majniške deklaracije*. Numizmatični vestnik, št. 14, letnik XIV, Ljubljana, 1986.

Napisano v Mariboru, v začetku leta 2004